

Die diachronie van Afrikaans: is die vermiste skakel gevind?

Adhikari, M. red. 1996. *Straatpraatjies: Language politics and popular culture in Cape Town, 1909-1922.*

Pretoria : Van Schaik. 208 p. Prys: R75.95. ISBN 0627 02131X.

Dat die vermiste skakel met betrekking tot die diachronie van Afrikaans gevind is, is die oorheersende indruk wanneer hierdie versameling interpretasies van die “Straatpraatje”-rubriek wat in die APO-koerant aan die begin van hierdie eeu verskyn het, neergesit word.

Dit word reeds uit die voorwoord duidelik dat dit hier om méér as net onskuldige straatpraatjies gaan: hierdie rubrieke adem die politieke bewustheid van die bruin Kaapse gemeenskap in die jare direk voor en na Uniewording. Ook lewer *Straatpraatjies* skreiende gemeenskapskommentaar en bied op die koop toe eerste-handse insae in die Afrikaanse spreektaal van destyds. Miskien is dit juis laasgenoemde aspek wat verantwoordelik is vir die *aha-Erlebnis* en die gevoel van herontdekking deur enigen met ’n belangstelling in die ontwikkelingsgeskiedenis van die Afrikaanse taalkorpus en die volledige sosiopolitiek waarbinne dit gegroei het.

Die “Straatpraatje”-rubriek het van 1909 tot 1922 as ’n gereelde satiriese rubriek in die APO-koerant – mondstuk van die African Political (later People’s) Organization – verskyn. Dit is interessant dat hierdie tweeweklikse koerant spesifiek gerig was op die sosiopolitieke aspirasies van die Kaapse bruin bevolking in die voorafonrustigheid tot die nasionale unifikasieproses in Suid-Afrika. Meer spesifiek was dit gefokus op die najaag van politieke gelykheid tussen die bruin en blanke kiesersbevolkings.

Die taalkundige belang van hierdie rubriek setel in die besondere feit dat algemene Kaapse Omgangsafrikaans, wat deur die oorgrote meerderheid van die bruin en blanke werkersklas gebruik is, as skryftaal gebruik is. Hierdie feit word des te merkwaardiger wanneer in gedagte gehou word dat die waarskynlike outeur van hierdie satiriese geselsrubriek, dr. Abdhuraman, politikus en redakteur van die APO-koerant, ’n uitgesproke voorstander van Engels was.

Staatpraatjies het twee vertellers: Piet Uithalder, 'n kamtige skaapwagter wat met 'n klein bietjie geleerdheid van Katravier af Kaapstad toe trek, en sy vriend, Stoffel Francis. In teenstelling met Piet Uithalder wat as naiewe karakter net die omgangsvariëteit, Afrikaans, kan praat, is Stoffel meer gesofistikeerd en beskik oor 'n goeie kennis van Engels. Die twee vriende gee op skerp, maar geestige wyse berig van die sosiopolitieke omstandighede waarin Kaapse bruin mense hulle in die unifikasieperiode bevind. Hierdeur word daarin geslaag om die rubriek as mobilisasie-middel te gebruik in die daarstelling van 'n politieke bewussyn by bruin mense.

In die besinning oor die besondere formaat van hierdie bewusmakingsproses val dit nie vreemd op dat daar juis op 'n tweegesprek besluit word om die breek publiek te laat eienaarskap kry in sosiopolitieke kwessies nie: L.H. Meurant het dit reeds min of meer vyftig jaar tevore gedoen toe hy onder verskeie skuilname (o.a. Platje Wysneus, Elsie Beuzemstok) en deur die "Zamenspraak tussen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar" kommentaar gelewer het op destydse aktuele politieke vraagstukke.

Wat die aanwending van Kaapse Omgangsafrikaans as skryftaal in *Staatpraatjies* betref, blyk dit duidelik dat daar besliste motivering voor was. Dit staan bo alle twyfel vas dat Afrikaans, wat selfs tot in die begin van die twintigste eeu by geleenthede die stigma van kombuistaal moes dra, in hierdie geval aangewend is as protesttaal en skuilmiddel. Ook in *De Zuid-Afrikaan* is daar van skuilname gebruik gemaak (o.a. Jantje Eenvoudig) om in Afrikaans kommentaar te lewer op aktuele en kontroversiële vraagstukke van daardie spesifieke tydperk.

Wanneer die gesprekstoon en aard van *Staatpraatjies* egter onder die vergrootglas geplaas word, is daar 'n wesentlike verskil aan te toon met soortgelyke publikasies wat in tydenootlike koerante verskyn het. In teenstelling met die karikatuuragtige tekening van bruin mense in ander Kaapse geskrifte (kyk byvoorbeeld na Kaatje Kekkelbek) waar Afrikaans nét in die mond van bruin mense gelê is sodat die spot gedryf kon word met die agterlike aard van die sprekers en die taal, word Afrikaans in *Staatpraatjies* gebruik as mobilisasie-instrument om mense in hul eie taal bewus te maak van die veranderende politieke omstandighede waarin hulle hulself bevind.

Die bundel wetenskaplike opstelle waarin die "Staatpraatjie"-rubriek van 1909 tot 1922 ontsluit word, onder die redakteurskap van Mohamed Adhikari, gee nie net 'n verklaring van die gekleurde identiteit en die taalpolitiek wat hierdie rubriek omgewe het nie, maar benader die saak ook vanuit sosiolinguistiese hoek en let in die besonder op die tipiese grammatiese patrone van hierdie variëteit. In die bydrae van Ponelis (p. 132) word dit onomwonde gestel dat die "Staatpraatjie"-rubriek onbewus 'n groot rol gespeel het in die ontwikkeling van die

eiesoortige spelsisteem en standaardisering van Afrikaans. Daarbenewens word besondere aandag gegee aan die letterkundige ontmitologisering soos dit deur die loop van jare in die rubriek na vore gekom het. Willemse (p. 166) dui in sy artikel aan dat *Straatpraatjes* een van die eerste volgehoue pogings was wat op 'n durende basis die karikatuuragtige beeld van bruin mense die nek wou inslaan.

Dit staan bo alle twyfel vas dat hierdie bundel 'n groot bydrae lewer tot die voltooiing van die legkaart oor die volledige geskiedenis van Afrikaans. Hierdeur word 'n wêreld oopgemaak wat tot nog toe nie voldoende aandag in die beskrywing van Afrikaans en sy herkoms gekry het nie.

Marlene Verhoef

Dept. Tale, Vaaldriehoekcampus, PU vir CHO